

У НУМАРЫ

<u>Навіны</u>	<u>Навуковая праца</u>
<p>Фэст “Саламяны сонцакруг”. Краіна млыноў, палёў і рамеснікаў”. На шляху да рэалізацыі даўняй канцэпцыі ці ў пошуках “новых” метадаў работы з наведвальнікамі</p> <p>Іконы Богородицы: Вера, Надежда, Любовь</p>	<p>Заслаўе ў беларускай культуры</p> <p>Канфесійны склад насельніцтва Заслаўшчыны ў канцы XIX стагоддзя</p>

Навіны

Фэст “Саламяны сонцакруг”. Краіна млыноў, палёў і рамеснікаў”.
На шляху да рэалізацыі даўняй канцэпцыі ці ў пошуках “новых” метадаў работы з наведвальнікамі

1 кастрычніка 2023 на экспазіцыйных аб’ектах “Этнаграфічны комплекс “Млын і Кузня”, што з’яўляюцца сэрцам музея-запаведніка, прайшоў Фэст *восеньскага сонца, маляванага неба, саломалляцення, радасці свежага хлеба і месцачковых палатак* — так вобразна і літаратурна азначылі свята яго арганізатары.

З гісторыі музейнай справы ў Заслаўі нам вядома, што станаўленне музея-запаведніка было працяглым і зменлівым працэсам. І сапраўды, звычайны музей, які мусіў бы стаць “краязнаўчым” — станавіўся сапраўды *запаведнікам*. Можна нават і зараз сказаць, што працэс гэты не спынены і дагэтуль — нейкія віды музейнай дзейнасці сышлі ў заняпад, некаторыя ж прыёмы, напрацаваныя за трыццацігадовую гісторыю, выкарыстоўваюць і цяперашнія музейшчыкі, а ў некаторых галінах музей-запаведнік шукае “сябе” — сябе новага і сучаснага... Шукае ён і выйсце, каб змагчы варта

працаваць ў сённяшніх умовах ці, як любяць адзначаць асобныя даследчыкі, “з выклікамі сучаснасці”.

Так пачынаўся “Саламяны сонцакруг”. Аўтарка ідэі і дызайнер банера – мастачка і суарганізатарка фэсту Анастасія Балыш

Былі распрацаваны некалькі канцэпцый развіцця музея-запаведніка, кожная з іх атрымлівала як крытычныя, так і камплементарныя рэцэнзіі. Так, паводле адной з іх, на этапе стварэння ў Заслаўі экамузея была вызначана неабходнасць музеефікацыі і тэрыторыі горада. Адзін з асноўных кірункаў такой музеефікацыі быў азначаны ў развіцці разнастайных захадаў, каб Запаведнік забуяў — забуяў не проста як “галерэя” напамінкаў пра мінулае, але і як жывы арганізм — музей-запаведнік, музей-горад, як і сёння жывы. Планавалася аднавіць аблічча старога мястэчка Заслаўя на перыяд XIX — пач. XX ст. Адзін з амерыканскіх музеолагаў яшчэ ў 1990-х гг. разважаў: “... мы павінны зрабіць выбар: ігнараваць выклік і схавацца ў вежы са слановай косці ці выкарыстаць момант і распачаць шэраг смелых мерапрыемстваў творчага характару, каб выйсці з музеяў насустрач публіцы, туды, дзе жывуць людзі і, умела распараджаючыся нашай ўласнай энергіяй і фінансамі, і рэсурсамі, даць ім шырокія магчымасці для папаўнення адукацыі”.

Канцэпцыяй пачатку 1990-х гг. экамплекс “Млын” разглядаўся як музейна-вытворчае аб’яднанне, якое павінна было стаць першым крокам на шляху да стварэння ў Заслаўі музея “новага тыпу”. У яго склад уваходзяць аб’екты як чыста музейнага характару, так і вытворчыя адзінкі.

Чыста вытворчай адзінкай комплексу планавалася лаўка ля млына, дзе мусіў бы адбывайцца гандаль хлебам і квасам, а таксама сувенірнай прадукцыяй. “Вытворчую функцыю нясе і пякарня пры млыне, дзе хлеб выпякаецца па традыцыйнай тэхналогіі” — натавалася ў канцэпцыі. Частка зямель, што належала Запаведніку, планавалася выкарыстоўваць як палеткі для вырошчвання розных культур.

Вяртаючыся да тэмы матэрыялу, хацелася б зазначыць, што праведзены фестываль ў музеі-запаведніку — гэта спроба аднавіць задумы былых супрацоўнікаў, але з унясеннем аўтарскіх і альтэрнатыўных падыходаў.

Афіша, праграма, схема лакацый фэсту для ўдзельнікаў

“Яшчэ не пайшло лета за далёкія горы на зіму — не сышло сонца ад нас. Быў не цёпла ўжо — але ж жаўцюткія праменьчыкі грэюць на палетках... Дый птушкі ў вырай яшчэ чарадамі не выправіліся... Бабіна лета... Сонца тут, сонца з намі.

Час такі — час з лета на восень. А за імгненнем ужо ж і восень на зіму паверне... Сумёты дый варажбітыя калядкі хутка...

А пакуль — яшчэ лета на восень... Сонца грэе і нас казыча сваімі ўсмешкамі. Час сустракаць золата новага року жыцця — але ж і час дбаць на будучы рок. Час сеяць хлеб на зіму — каб быў ён налета.

Час свежага хлеба, што руплівая рука сейбіта пакладзе на раллю, а навесну... А навесну будзе новае жыццё!

Спаткайма яго пасля, а пакуль — песні на раллі, скокі з музыкамі, цуды чароўных рук нашых магістраў-майстроў і неверагодныя цікавосткі нейтаймаваных рамеснікаў, і пах — пах новай восені...

Чакайма вас у нашым месчачковым скансэне, што ў заслаўскім Запаведніку, у нядзелю 1 кастрычніка.

Ужо ж хутка разам хлеба пашу закладзем — новае жыццё закладзем ды і разам яго на карагод павядзем.

Праграму фэсту ўжо днямі ў нашых старонках у сацсетках і на сайце заслаўскага Запаведніка” — з прэс-рэліза Заслаўскага фэсту.

Канцэпцыя фэсту заключалася ў тым, каб кожны яго ўдзельнік быў не пасіўным назіральнікам, а актыўным удзельнікам, уключаным ва ўсе акцыі фэсту.

Пасеў жыта. На здымку Барыс Харэвіч трымае сявеньку з зернем

Самым галоўным актам фестывалю быў пасеў жыта ва ўзараную глебу. Кожны наведвальнік сыпаў жменю жыта — набытага адмыслова “традыцыйнага” гатунку, а таксама гатунак “з Палесся” — з рэгіёну, дзе да сённяшняга дня вырошчваюць амаль што не змененыя селекцыянерамі віды хлеба, які расце на даўгой “назе” (дзякуем за гэтае архаічнае зерне Алене Грынь).

Гэтая складаная праца — сеяць збожжа, — выклікала нечаканы інтарэс ва ўсіх удзельнікаў, асабліва спадабалася трымаць ў руках зярняткі будучага хлеба маленькім дзеткам. Шчыра кажучы, на пляцоўцы каля Млына пасеяна больш зерня, чым неабходна. Прайшоў месяц, шмат што адбылося — ішоў снег, ліў дождж, былі першыя прымаразкі, у непасрэднай блізкасці закладзены яблыневы сад — а вока арганізатараў фэсту цешыць зялёная шчэць, што была засеяна добрымі рукамі і шчырымі сэрцамі ўдзельнікаў фэсту.

Цягам чатырох гадзін для ўдзельнікаў працавала некалькі лакацый і шмат розных актыўнасцяў.

“Рамесны падворак” і прысмакі ўласнай вытворчасці ад рамеснікаў

З самай раніцы каля Хаты завознікаў працаваў кірмаш “Рамесны падворак”. Тут можна было набыць лепшыя творы беларускага традыцыйнага мастацтва, зробленыя рукамі дбайных майстроў і майстрых, а таксама сапраўдны свежы хлеб, прысмакі і гарачую гарбату, упрыгожванні, шылдачкі-сувеніры ручной работы, фіта-букецікі і вяночкі з пахучых зёлак. Цікава, што ўвесь хлеб на заквасцы хатняга вырабу быў распраданы яшчэ да пачатку фэста.

Падаецца, што ніхто не пайшоў без цудоўных напамінаў пра фэст— сапраўдных беларускіх сувеніраў. Цешыць думка пра тое, што свае ўласныя рамесніцкія вырабы падчас фэсту прэзентавалі мясцовыя рамеснікі, а музей-запаведнік стаў пляцоўкай для самарэалізацыі творчасці месцачкавай супольнасці.

Пасля невялічкага ўрачыстага адкрыцця фэсту “Саламяны сонцакруг” на імправізаванай пляцоўцы “Танок” уся гурба ўдзельнікаў накіравалася на падворак каля Млына на “свята свежага хлеба” — засеў жытніх палеткаў.

Конік-працаўнік на музейных палетках

Сапраўднай тэрапеўтычнай пляцоўкай стала пляцоўка дзе пасвіўся конь, які баранаваў глебу. Добры гаспадар і падатлівы працаўнік — малады жарабец, — вазіў на сваёй спіне ўсіх ахвочых.

На розных пляцоўках комплексу адначасова пачалі працаваць майстар-класы.

Майстар-клас Алены Грынё

У Хаце завознікаў майстар-клас праводзіла Алена Грынё — знаўца “ажыўлення” і “пераўтварэння” саломкі ў творы мастацтва. Трэба прызнацца, што не ўсім ахвочым хапіла месца за працоўным сталом. Але, нават стоячы, кожны зрабіў ўласны букецік з саломы.

Для тых, хто хацеў навучыцца традыцыям пляцення — майстар-клас па пляценню вянка з лазы праводзіла Ангеліна Каралёва.

Майстар-клас па лозапляценню ад Ангеліны Каралёвай

Акрамя забаўляльнай праграмы, арганізатарамі была прадугледжана і навуковая частка. На працягу гадзіны ўсе ахвочыя мелі магчымасць сустрэцца ў незвычайнай і нефармальнай абстаноўцы — на першым паверсе Млына была арганізавана лекцыйная прастора. Беларуская саломка — птушкі, павукі, царскія брамы... Дый безліч усяго! І не проста саломка, а яшчэ і “саламяныя” дываны — выкшталцёныя аплікацыі саломкай, што, бы краскі, асвятлялі ўтульнасцю старыя хаты.

Пра тое, як даследавалася традыцыя саломаляцтва, а таксама пра традыцыйную беларускую дэкаратыўна-ўжытковую творчасць, усе ахвочыя змаглі даведацца падчас сустрэч з Вольгай Хачковай і Алесем Ласём.

Лекцыя Вольгі Хачковай

Народная майстарка, сябра Беларускага саюза майстроў народнай творчасці, выкладчыца Нацыянальнага цэнтру творчасці дзяцей і моладзі, спадарыня Вольга пазнаёміла ўсіх цікаўных з тэхнікай аплікацыі саломкай па тканіне. Непаўторныя “саламяныя” дываны ўнесены ў Дзяржспіс гісторыка-культурнай спадчыны.

Усе ведаюць Алеся Лася як таленавітага музыку. Дый не проста музыку, а захавальніка ды рупліўца адраджэння музычнай традыцыі Беларусі — як традыцыі “народнай”, так і “высокай” шляхетнай. Нездарма ж у 2021 г. пан Лось у конкурсе “Спадчына ў дзеянні” атрымаў першае месца за рэстаўрацыю жанраў народнай музыкі Беларусі (смыкавая музыка, ліра, дуда, траістая музыка) ў намінацыі за лепшы індывідуальны творчы і даследчы праект па пераасэнсаванні гісторыка-культурнай спадчыны.

А ўжо сёлета традыцыя беларускай дуды была ўключана ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурнай спадчыны. І, вядома ж, адным з асноўных дбайцаў тэй пачэснай справы быў пан Лось.

Творчая сустрэча з Алесем Ласём

Але ж не толькі “музыка” нападуняе жыццё творцы. Алесь Лось вядомы як адзін з адраджэнцаў беларускай батлейкі. А яшчэ ён — мастак...

Дый сам ён паходзіць з мастацкай сям’і. Ягоная маці — тая самая выбітная мастачка Ларыса Лось, якая спадкавала і перадавала традыцыю беларускай саломкі, захоўвала яе, рэстаўравала беларускія саламяныя шэдэўры, у тым ліку старадаўнія саламяныя царскія брамы — перліны беларускага народнага мастацтва. Дый сама яна сатварыла з саломкі столькі цудаў.

Пра Ларысу Лось, пра саламяныя цуды, пра беларускае мастацтва і пра яго захаванне, пра актуальнасць і неўміручасць традыцыі Алесь Лось распавёў ў атачэнні саламянага цуду са збору Запаведніка, у тым ліку і царскую браму, створаную спадарыняй Ларысай.

Батлеечныя спектаклі ў выкананні Насці Малышчыц

Фэст “Саламяны сонцакруг” — цудоўная магчымасць правесці дзень разам з дзецьмі. Па задумцы арганізатараў, бацькі з маленькімі наведвальнікамі не проста маглі тут прабавіць дзень, а правесці яго радасна, займальна ды пазнавальна.

На дзіцячай зоне — пляцоўцы каля Свірана, — для наведвальнікаў у батлеечным корабе “жылі” спектаклі па матывах беларускіх народных казак. Смех, радасць, заклапочанасць за герояў казкі, імпэт ад глядачоў — яўнае прызнанне за майстэрства выканаўцы, аўтарцы лялек і адаптацыі тэкстаў, — Настасі Малышчыц!

Музычным упрыгожваннем дзіцячай зоны былі найгрышы ад Барыса Харэвіча

Гульні і забавы для дзетак падрыхтавалі супрацоўнікі аддзела музейнай педагогікі Насця Палягошка і Барыс Харэвіч.

Адкрыццё фэсту. Музыкае прывітанне ад гурту “Пілігрымы”

Нямала аказалася ахвочых стаць удзелькамі экскурсіі, падчас якой Ігар Кандратовіч пазнаёміў з аб'ектамі этнаграфічнага комплексу, іх гісторыяй і выкарыстаннем.

Увесь фэст гучала музыка. Добры настрой, спевы і ўсмешкі ў гэты дзень нам дарылі гурт “Пілігрымы” (Вольгінскага прыходу г. Мінска) — іх чароўныя галасы і гукі інструментаў захаплялі кожнага з удзельнікаў, а рытмічныя мелодыі не пакідалі абыякавымі.

Традыцыйныя танцы і спевы ад гурта “VolArt”

Сапраўдным падарункам для ўдзельнікаў фэсту былі традыцыйныя спевы ды скокі пад дуду і бубен ад гурта “VolArt”. Не кожнаму было лёгка перамагчы сваю сарамлівасць і кінуцца ў скокі, але ахвочых было нямала.

Удзельнікі і кіраўнік гурта “Пілігрымы” – “Ушанаваныя сонцам”

Завяршэннем фэсту стала ўшанаванне удзельнікаў — кожны, хто прыняў удзел, быў узнагароджаны сведчаннем “Ушанаваныя сонцам” і

сертыфікатам на бясплатнае наведванне музейна-выставачнай прасторы “Музей беларускай маляванкі”. Па завяршэнні фэсту гучалі словы падзякі і шчырыя зычэнні кожнаму, хто зрабіў ўнёсак у падрыхтоўку правядзенне і рэалізацыю задумы па правядзенню фэсту.

Саламяныя творы на выставе “Цуд. 3 лета на восень”

Цягам фэсту на розных пляцоўках працавала выстава вырабаў народных майстроў і рамеснікаў “Цуд. 3 лета на восень”.

Саламяныя цуды можна было напаткаць на падворку музейнага комплексу, а таксама на першым паверсе Млына. Выставачныя прасторы былі аздобленыя далікатнымі саламянымі карцінамі, рэльефамі, фігуркамі ды пано непаўторнай пані Алены Грынь. Кожны мінак ды госць свята натхняўся на радасныя ўсмешкі — такія ж радасныя і сонечныя, як і сам наш Сонцакруг.

Саламяны сімвал фэсту “Саламяны сонцакруг”, аўтарка і майстар Алена Грынь

Фэст адбыўся! На заходзе сонца з музейнага падворку сыходзілі яго апошнія наведвальнікі. Музыка перастала лунаць, чутны быў толькі гоман

ад размоў і смеху арганізатараў, рамеснікаў, супрацоўнікаў музея, якія пасля добрага дня дзяліліся ўражаннямі, падводзілі вынікі і ... дамаўляліся пра наступны фэст. Ці быць яму ў будучыні пакажа час, але 1-га кастрычніка на этнаграфічным комплексе “Млын” адбыўся выдатны фэст — рознакаляровы, рознахарактарны. А жыта, якое было пасеяна кожным ахвочым, у наступным годзе будзе зжата і таксама талакой будзе створаны новы саламяны цуд.

Госці і ўдзельнікі фэсту

Цешымся з таго, што кожны, хто прыехаў на акцыю, атрымаў задавальненне і, галоўнае, добры, пазітыўны настрой, натхненне і ўздых.

Маленькія наведвальнікі фэсту на выставе “Цуд. З лета на восень”

Як мы пра гэта даведаліся? Яскравыя фотаздымкі Аляксея Марданава, Багдана Балыша, шматлікія стужкі і сторыз у сацыяльных сетках з адзнакай музея, цёплыя і шчырыя каментарыі і рэпосты — пацверджанне таму.

Пісьменніца Кацярына Хадасевіч-Лісавая са сваімі чытачамі

Арганізатары фэсту выказваюць словы шчырай удзячнасці ўсім, хто спрычыніўся да яго арганізацыі і правядзення, усім, каго не было бачна на свяце, але чья праца была зроблена папярэдне і без якой СОНЦАКРУГ не адбыўся б.

*Сямашка К.У., намеснік дырэктара
па навуковай рабоце – загадчык
навукова-экспазіцыйнага аддзела*

Иконы Богородицы: Вера, Надежда, Любовь

Матерь Божья как Мать и покровительница всех матерей является олицетворением Веры, Надежды и Любви – главных добродетелей христианства. Богородица даровала миру Спасителя, искупившего все грехи человечества, – Иисуса Христа. Именно поэтому лик Божьей Матери особо почитается и нашёл отражение на многих иконах, видов которых насчитывается около 800. Такие иконы называются Богородичными.

В фондах нашего музея-заповедника хранится ряд икон Богородичной тематики. Относятся они ко второй половине XIX – началу XX вв. Основа коллекции икон была заложена в 1990-х гг., когда музей-заповедник получил в дар от Брестского областного музея ряд икон, конфискованных таможенниками у контрабандистов в Бресте. Таким образом, иконы были спасены от незаконного вывоза за границу и попали в музейные сборы. Главным образом, это были иконы русской иконописной школы. Часть икон была также подарена другими дарителями, в их числе и художник Виктор

Марковец, спасший пять икон от Царских врат Благовещения белорусской иконописной школы середины – второй половины XIX в.

Икона “Рождество Пресвятой Богородицы”

Именно, опираясь на коллекцию икон музея-заповедника, и была задумана выставка Богородичных икон “Иконы Богородицы: Вера, Надежда, Любовь”, посвящённая празднику Покрова Пресвятой Богородицы и Дню матери. Также в данной выставке нам оказал помощь Минский областной краеведческий музей (г. Молодечно), передав ряд икон из своих фондов для временного экспонирования.

Икона “Рождество Христово”

Концептуально выставка поделена на ряд взаимосвязанных частей: первая – объединяет в себе иконы, посвящённые Рождеству Богородицы, Рождеству Христову, Сретению, Евангелисту Луке, пишущему икону Божьей Матери, то есть являются начальными (основой) в раскрытии тематики почитания Богородицы.

Икона “Знамение”

Икона “Троеручица”

Далее размещены иконы, объединённые в блок **“Вера”**, показывающие Матерь Божию молящейся, воздев руки к небу (“Знамение”, “Знамение Курская-Коренная”). Следующим за ним является блок **“Надежда”**, являющий собой путь, показанный всем христианам во спасение – путь к Христу. На таких иконах (“Троеручица”, “О всепетая

Мати”, “Смоленская” и другие) Матерь Божья символически указывает рукой на Младенца Христа. За блоком “Надежда” следует блок **“Любовь”**, на иконах которого (“Ярославская”, “Взыскание погибших”, “Владимирская”) мы видим Богородицу и Младенца Христа обращённых друг к другу, с любовью прислонившихся щека к щеке. Здесь Матерь Божья глядит на Своего Сына с грустью, зная, что Его ожидают многие испытания и страдания во искупление грехов всех людей.

Икона “Ярославская”

Следующую часть выставки представляют Царские врата, а также лики (“клейма”) с Царских врат Благовещения. В каждом белорусском православном храме раньше были Царские врата, символизировавшие собой двери в Рай. В старые времена украшение для таких врат сплетали мастера из соломы. Натуральный цвет материала делал их как будто бы золотыми. На дверцы врат крепились небольшие иконы – “клейма” или же лики. Здесь у нас выставлены Царские врата из соломы работы мастериц Ларисы Николаевны и Алины Владимировны Лось, созданные в 1990 г., с соблюдением древних традиций белорусского соломоплетения. Данные врата являются копией Царских врат XVIII в. из дер. Лемешевичи Пинского района Брестской области. Интересно то, что именно в Лемешевичах в 1883 г. родился и был крещён священномученик Порфирий Изяславский (Рубанович) – Заступник Заславля на небесах. По обе стороны от Царских врат на стене расположились “клейма” белорусской иконописной школы 1850 – 1860 гг., бытовавшие в Докшицком районе Витебской области, спасённые художником Виктором Марковцом. Их насчитывается пять: с ликами Богоматери, Архангела Гавриила, Св. Апостола Луки, Св. Апостола

Иоанна, Св. Апостола Матфея. Отсутствует образ с ликом Св. Апостола Марка – он, к сожалению, был утрачен.

Царские врата и “клейма” Царских врат Благовещения

Икона “Покров Пресвятой Богородицы”

Завершается выставка блоком, в который входят различные, по представленным на них сюжетам, Богородичные иконы. Это, конечно же, икона “Покрова Пресвятой Богородицы”, “Богоматерь на престоле”, “Нечаянная радость” и другие.

При каждой иконе, включённой в состав выставки “Иконы Богородицы: Вера, Надежда, Любовь”, имеется пояснительная информация, раскрывающая суть данной иконы, особенности её почитания

православными, что делает сюжеты доступными для понимания каждого посетителя.

Выставка действует с 12 октября в музейно-выставочном комплексе музея-заповедника, по адресу: ул. Рыночная, 4, г. Заславль. Предварительным образом запланировано, что данная выставка продлится по декабрь сего года.

*старшая научная сотрудница
отдела фондов
Ирина Артемьева*

Навуковая праца

Заслаўе ў беларускай культуры

Беларуская гісторыя і культура знайшла сабе на працягу стагоддзяў цэлы шэраг самых разнастайных увасабленняў. Адно з найбольш заўважных з іх ліку – гэта, бясспрэчна, архітэктура. Першымі збудаваннямі з цэглы і каменю на Беларусі былі хрысціянскія храмы. Менавіта яны з часам стануць помнікамі архітэктуры, маякамі, па якіх пачнуць пазнаваць пэўныя мясціны і адрозніваць іх ад іншых, стануць месцамі прыцягнення для вернікаў і турыстаў.

Герб роду Пшаздзецкіх “Рох III”

У многіх храмаў былі свае фундатары – заснавальнікі, якія выдаткоўвалі на іх будаўніцтва і ўтрыманне сродкі. Імёны некаторых з іх захаваліся да нашых дзён. Так, напрыклад, захавалася ў гісторыі імя

фундатара Заслаўскага парафіяльнага касцёла, грамадскага дзеяча і графа на Заслаўі – Антонія Тадэвуша Пшаздзецкага.

Далей жа, у межах звароту да раскрыцця тэматычнага блоку аб вядомых асобах, непасрэдна звязаных з гісторыяй і культурай Беларусі праз мінуўшчыну Заслаўя, адлюструем шэраг момантаў з біяграфіі Антонія Пшаздзецкага, а таксама прагартуем некаторыя старонкі з гісторыі святыні, узведзенай па яго задуме і на сродкі яго роду пры старажытнай Заслаўскай Рынкавай плошчы.

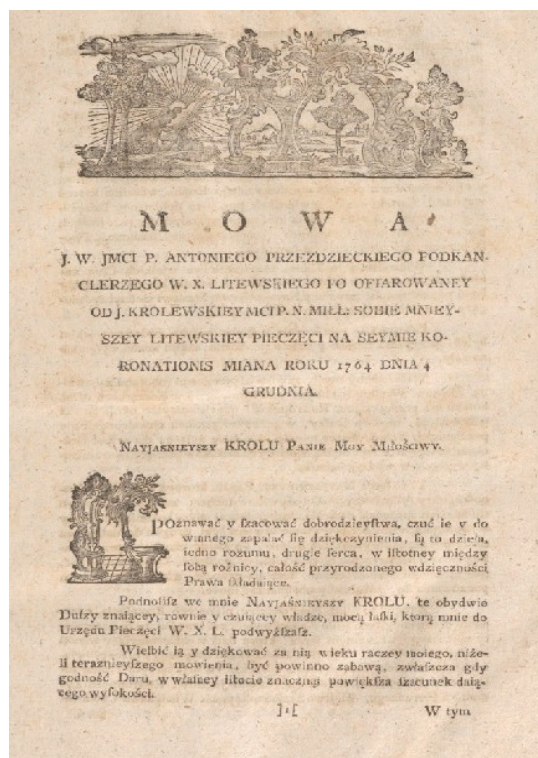
Касцёл Найсвяцейшай Панны Марыі ў Заслаўі. Восень 2022 г.

Антоні Тадэвуш Пшаздзецкі (Antoni Tadeusz Przezdziecki, 1718 – 1772), галоўным чынам, быў дзеячам дзяржаўным і палітычным, займаў высокія дзяржаўныя пасады ў федэратыўнай Рэчы Паспалітай, а непасрэдна – у Вялікім Княстве Літоўскім. Антоні Пшаздзецкі валодаў талентам аратара, што неаднойчы пацвярджалася яго ўдзелам у соймах, быў асабіста знаёмы з апошнім манархам Рэчы Паспалітай – Станіславам Аўгустам Панятоўскім (1732 – 1798) і быў яго добрым прыхільцам.

Недзе ў 1750-х гг. Антоні Пшаздзецкі становіцца ўласнікам Заслаўя і яго ваколіц і пачынае тытулаваць сябе графам на Заслаўі [1, с. 72, 81, 91]. Ужо з'яўляючыся ўласнікам Заслаўскага графства, Антоні Пшаздзецкі становіцца падканцлерам Вялікага Княства Літоўскага і выступае ў 1764 г. з прывітальнай прамовай на каранацыйным сойме да новага і апошняга караля польскага і вялікага князя літоўскага Станіслава Аўгуста Панятоўскага [3].

Менавіта ад апошняга манарха Рэчы Паспалітай Антоні Пшаздзецкі здабывае для Заслаўя прывілей на правядзенне тут чатырох кірмашоў: на

“Грамніцы рускія”, “Мікалая веснавога рускага”, “Пятроў дзень рускі”, “на Нараджэнне Панны Марыі, рымскае свята” [1, с. 81]. Пад паняццем “рускі” маецца на ўвазе датычнасць свята да праваслаўя, пад паняццем “рымскі” – да каталіцтва.

Урачыстая прамова Антонія Тадэвуша Пшаздзецкага да Станіслава Аўгуста Панятоўскага і ўсіх удзельнікаў каранацыйнага сойма. Фрагмент, 1764 г.

Можна з высокай ступенню верагоднасці сцвярджаць не толькі тое, што Антонію Пшаздзецкаму належала ідэя ўзвядзення ў Заслаўі мураванага касцёла, але і тое, што ім жа яна і была ажыццёўлена, прынамсі, хаця б часткова. Тут маецца некаторая блытаніна, якая знайшла адлюстраванне, сярод іншага, і на старонках кнігі “Памяць: гісторыка-дакументальная хроніка Заслаўя”. Блытаніна гэтая вартая ўвагі і пільнага супастаўлення, што больш канкрэтна будзе раскрыта ніжэй.

Так, даследчык У.М. Дзянісаў сцвярджае, што Заслаўскі парафіяльны касцёл пачаў будаваць уласна Антоній Пшаздзецкі ў 1774 г. Аднак, на той час ён ужо два гады як спачыў і ніяк не мог распачаць у адзначаны год яго будаўніцтва [1, с. 86].

У сваю чаргу, даследчыца Т.Г. Гаранская мяркуе, што касцёл у Заслаўі быў збудаваны цалкам яшчэ пры жыцці Антонія Пшаздзецкага, і, у якасці доказа, прыводзіць яго тэстамент, у якім Антоні Пшаздзецкі выказвае волю пахаваць яго цела “... у склепе Заслаўскага касцёла, які я збудаваў для сям’і сваёй” у выпадку, калі смерць напаткае яго на тэрыторыі Вялікага Княства Літоўскага [1, с. 100].

Выява Заслаўскага Касцёла Найсвяцейшай Панны Марыі на паштовым канверце РУП "Белпошта". Фрагмент, 2014 г.

Мастак А.У. Мацвяюк малюе Заслаўскі касцёл у межах IV-га Міжнароднага пленэра "Заслаўскі Спас", жнівень 2021 г.

Даставернасць тэстаменту Антонія Пшаздзецкага ніякім чынам не ставіцца пад сумненне, але, заўжды магчымай застаецца варыятыўнасць інтэрпрэтацый сэнсаў, закладзеных у ім. Так, напрыклад, выраз "... у склепе Заслаўскага касцёла, які я збудаваў для сям'і сваёй" можна інтэрпрэтаваць такім чынам, што Антоні Пшаздзецкі меў на ўвазе не ўвесь будынак касцёла, а толькі склеп або падземную яго частку. Магчыма, ён паспеў у тым жа 1772 г. або крыху раней, адчуваючы блізкую смерць, не дарма ж ён менавіта ў гэтым годзе склаў свой тэстамент [1, с. 96], пабудаваць толькі

склеп-пахавальню, а далей ужо храм быў дабудаваны яго нашчадкамі. У такім выпадку, гісторыя мураванай святыні дабірае яшчэ колькі гадоў да сваёй старажытнасці.

Смерць напаткала Антонія Пшаздзецкага на тэрыторыі Польскай Кароны, а не Вялікага Княства Літоўскага, таму ён, згодна з папярэдне выказанай ім воляй, быў пахаваны ў Варшаве, а не ў Заслаўі [1, с. 100]. Нашчадкі ж Антонія пасля яго смерці Заслаўе не пакінулі: не толькі дабудавалі касцёл і ўтрымлівалі яго, але і стварылі сабе ў ваколіцах тагачаснага Заслаўя сапраўдную рэзідэнцыю або палацава-паркавы комплекс [1, с. 74, с. 103].

Парафіяльны касцёл Найсвяцейшай Панны Марыі ў Заслаўі з'яўляецца ўвасабленнем беларускай гісторыі і культуры XVIII ст., помнікам архітэктуры віленскага барока, што яскрава пацвярджаецца і яго статусам гісторыка-культурнай каштоўнасці Рэспублікі Беларусь. З гэтым жывым увасабленнем, у сваю чаргу, звязана імя Антонія Пшаздзецкага і яго роду ўвогуле, які, нават калі браць ва ўлік выключна толькі матэрыяльную памятку ў выглядзе касцёла, пакінуў заўважны след у гісторыі і культуры нашай Айчыны, чарговы раз узвышаючы ў яе рэчышчы Заслаўе.

старшы навуковы супрацоўнік
аддзела музейнай педагогікі
Ігар Кандратовіч

Літаратура

1. Памяць: Гіст.-дакум. Хроніка Заслаўя. – Мн. : БЕЛТА, 2000. – 464 с. : іл.
2. Dygdała, J. Antoni Tadeusz Przezdziecki [электронны рэсурс] / J. Dygdała // Polski Słownik Biograficzny, t. XXIX, 1986, s. 51-54 – Рэжым доступу: <https://web.archive.org/web/20180212203342/http://ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/antoni-tadeusz-przezdziecki-h-roch-iii>. – Дата доступу: 17.10.2023.
3. Mowa [...] Antoniego Przezdzieckiego [...] po Ofiarowaney od. J. Królewskiey Mci [...] Sobie Mnieyszey Litewskiey Pieczęci na Sejmie koronationis miana Roku 1764 Dnia 4 Grudnia [электронны рэсурс] // партал Polona.pl. – Рэжым доступу: <https://polona.pl/preview/13be4d87-a9cf-4416-8c63-42638c19973e>. – Дата доступу: 17.10.2023.

Да матэрыялаў канферэнцыі

Быў час, калі наш музей-запаведнік выступаў у якасці арганізатара і мадэратара канферэнцый. Яны адбываліся на працягу шэрагу гадоў. Ад іх працы захаваліся даволі цікавыя матэрыялы, якія друкаваліся ў спецыяльных зборніках. У гэтым нумары мы хочам Вам прапанаваць адзін з такіх матэрыялаў, які быў надрукаваны ў зборніку “Заслаўе. Карані

нашага радаводу” ў 2011 г., па выніках канферэнцый, арганізаваных нашым музеем-запаведнікам. Звернемся да канфесійнага складніка Заслаўшчыны пры канцы XIX ст., на аснове артыкула кандыдата гістарычных навук, загадчыцы сектара Інстытута гісторыі НАН Беларусі В.В. Яноўскай, які падаем галоўным чынам без змяненняў. Магчыма, калісьці традыцыя правядзення канферэнцый Заслаўскім музеем-запаведнікам адновіцца зноў [рэд.].

Канфесійны склад насельніцтва Заслаўшчыны ў канцы XIX стагоддзя

У другой палове XIX ст. Заслаўе – гэта мястэчка (цэнтр воласці) Мінскага павета і Мінскай губерні. Да гэтага часу населены пункт ужо згубіў сваю былую гістарычную веліч. У канцы XIX ст. “Минские губернские ведомости” пісалі: “В настоящее время древний город Заславль представляет из себя незначительное местечко”. Я б удакладніла: тыповае для таго часу мястэчка, у якім уся жылая забудова – драўляная. І хаця да канца XIX ст. дзякуючы будаўніцтву Лібава-Роменскай чыгункі знешні выгляд населенага пункта некалькі змяніўся, усё ж па-ранейшаму славутымі мясцінамі Заслаўя засталіся культавыя пабудовы – кальвінісцкі збор (Спаса-Праабражэнская царква) і касцёл Раства Найсвяцейшай Дзевы Марыі (Раства-Багародзічная царква). Пра жыццё мястэчка XIX – пач. XX стст. Засталося не так ужо і шмат звестак. Гэта, відаць, і паўплывала негатыўна пры стварэнні такіх сучасных прац, як кнігі з серыі “Памяць” (Заслаўе і Мінскі раён) і “Энцыклапедыя гісторыі Беларусі” (Т. 3). Заслаўю гэтага перыяду ў іх адведзена не так ужо і шмат месца, ды і то звесткі часта супярэчлівыя.

Адзіным дакументам, які дае магчымасць найбольш дакладна прааналізаваць канфесійны стан насельніцтва Беларусі ў канцы XIX ст., з’яўляюцца матэрыялы “Першага Усеагульнага перапісу насельніцтва Расійскай імперыі”, які быў праведзены ў 1897 г. Што тычыцца культавых устаноў, то, як сведчыць перапісны ліст па Заслаўю, у 1897 г. у мястэчку дзейнічалі 3 праваслаўныя цэрквы (у тым ліку – 2 прыхадскія), 1 капліца, 1 царкоўна-прыхадская школа і 1 яўрэйскі малітоўны дом [1]. У Заслаўскай воласці мелася яшчэ некалькі праваслаўных цэркваў (у вв. Сяледчыкі, Мацкі, Гірэвічы) і каталіцкая капліца ў в. Гервелі [2].

У адносінах да канфесійнага складу насельніцтва, на жаль, звесткі, да якіх мы мелі доступ, пададзены толькі ў маштабе паветаў і гарадоў. Асобна па мястэчках і нават па валасцях дадзеныя не былі апрацаваны, а самі перапісныя лісты, што захоўваюцца ў Расійскім дзяржаўным гістарычным

архіве (С.-Пецярбург) зараз недасягальныя. Таму мы выкарысталі матэрыялы Мінскага павета.

Як жа падзялялася насельніцтва Мінскага павета па канфесійнаму прызнаку ў адпаведнасці з дадзенымі перапісу? Выкарыстаўшы той падзел, які дае перапіс, атрымліваецца наступнае. У 1897 г. у павеце пражывала 277154 чалавекі. Сярод іх:

праваслаўных і аднаверцаў	41963 чал. (51,2%)
старавераў і тых, хто адышоў ад праваслаўя	160 чал. (0,05%)
армяна-грыгарыян	3 чал.
армяна-католікаў	16 чал. (0,0005%)
рымскіх католікаў	67122 (24,2%)
лютэран	1300 чал. (0,46%)
рэфарматаў	28 чал. (0,01%)
баптыстаў	ніводнага не зарэгістравана
менанітаў	1 чал.
англікан	4 чал.
караімаў	2 чал.
іўдзеў	65029 чал. (23,46%)
мусульман	1515 чал (0,54%)

Як бачым, большасць насельніцтва ў павеце складалі праваслаўныя, што як быццам адпавядала агульнай структуры падзелу насельніцтва Мінскай губерні па веравызнаннях. Але разам з тым трэба адзначыць вялікія адрозненні Мінскага павета ад іншых (нагадаю, што ў канцы XIX ст. у склад Мінскай губерні, акрамя Мінскага, уваходзілі – Рэчыцкі, Мазырскі, Навагрудскі, Ігуменскі, Пінскі, Барысаўскі, Слуцкі і Бабруйскі паветы). Дык вось, удзельная вага праваслаўных сярод усяго насельніцтва ў Мінскім павеце была самая нізкая сярод усіх астатніх паветаў Мінскай губерні. Яна значна ніжэйшая, чым сярэдні ўзровень па губерні ў цэлым – 72,5%. Для прыкладу прывяду такія дадзеныя: у Рэчыцкім павеце праваслаўныя складалі 82,9% (самы высокі паказчык па губерні), у Бабруйскім – 71,38% (самы нізкі, не лічачы Мінскі павет). Нават калі параўнаць гэты паказчык з усімі іншымі 35 так званымі “беларускімі паветамі” пяці губерняў (Віленскай, Віцебскай, Гродзенскай, Магілёўскай, Мінскай), то і тады мы павінны адзначыць, што Мінскі павет меў самы нізкі паказчык па колькасці праваслаўных сярод усяго насельніцтва (да яго быў блізкі толькі адзін павет – Гродзенскі, але і там праваслаўныя складалі крыху больш – 51,7%) [3].

Затое Мінскі павет знаходзіўся на першым месцы сярод іншых паветаў губерні па колькасці рыма-католікаў і іўдзеяў, значна пераўзыходзячы як адну, так і другую лічбу ў сярэднім па губерні (рымскія католікі ў сярэднім па губерні складалі 10,1% ад усяго насельніцтва, іўдзеі – 16,0%). Што тычылася мусульман, то ў павеце пражывала трэцяя частка ўсіх мусульман губерні.

Ёсць адрозненні і ў размеркаванні насельніцтва Мінскага павета і па роднай мове ў параўнанні па губерні ў цэлым. Большасць насельніцтва губерні назвала сваёй роднай мовай беларускую – 76%. І хаця па павету таксама першае месца па роднай мове заняла група, назваўшая беларускую мову роднай, але іх удзельны вес тут значна меншы – 59,2%. Гэта самы нізкі паказчык сярод усіх паветаў Мінскай губерні. Для прыкладу: самы высокі паказчык быў у Навагрудскім павеце – 83,69%, самы нізкі (не лічачы Мінскі павет) – у Бабруйскім – 67,3%. На другім месцы была тая група насельніцтва, якая размаўляла на яўрэйскай мове як у павеце, так і ў губерні ў цэлым. Але ўдзельная вага іх у павеце была вышэйшая – 23% (па губерні – толькі 15,99%). Гэта быў самы высокі паказчык сярод усіх паветаў Мінскай губерні. Падобнае назіралася і па той групе, якая назвала сваёй роднай мовай польскую. У павеце 7,07% (таксама самы высокі сярод усіх паветаў губерні), па губерні ў цэлым – 3% [4].

Уяўляе цікавасць пытанне размеркавання насельніцтва па веравызнаннях і роднай мове. Спалучэнне гэтых двух паказчыкаў дазваляе скласці больш поўнае ўяўленне аб нацыянальным складзе насельніцтва, што пражывала на гэтай тэрыторыі. Мы прааналізавалі канфесійныя групы насельніцтва Мінскага павета па роднай мове. Але, каб як мага дакладней высветліць сітуацыю, лічбы ўзяты без уліку г. Мінска. Вось гэтыя дадзеныя.

Колькасць насельніцтва па веравызнаннях і роднай мове Мінскі павет

Усяго праваслаўных 116640 чал. Назвалі сваёй роднай мовай	
Вялікарускую	2947 чал. (2,5%)
Маларускую (ўкраінскую)	20 чал.
Беларускую	111564 (95,6%)
Польскую	48 чал. (0,04%)
Латышскую	14 чал.
Нямецкую	6 чал.
Яўрэйскую	2 чал.
Уяго старавераў 63 чал. Назвалі сваёй роднай мовай	

Вялікарскую	27 чал. (42,80%)
Беларускую	36 чал. (57,20%)
Усяго рыма-католікаў 53362 чал. Назвалі сваёй роднай мовай	
Вялікарскую	147 чал. (0,27%)
Маларускую	6 чал.
Беларускую	44026 чал.
Польскую	9130 чал. (17,1%)
Літоўскую	23 чал.
Латышскую	17 чал.
Нямецкую	4 чал.
Усяго лютэран 494 чал. Назвалі сваёй роднай мовай	
Вялікарскую	
Беларускую	
Польскую	
Латышскую	
Нямецкую	
Усяго іўдзеяў 17468 чал. Назвалі сваёй роднай мовай	
Вялікарскую	12 чал.
Беларускую	108 чал. (0,6%)
Яўрэйскую	17347 чал. (99,3%)
Усяго мусульман 192 чал. Назвалі сваёй роднай мовай	
Вялікарскую	6 чал.
Беларускую	114 чал. (59,37%)
Татарскую	70 чал. (36,45%)

Такім чынам, відаць, што з усяго праваслаўнага насельніцтва, што пражывала ў павеце, назвалі беларускую мову роднай 95,6%, 2,5% праваслаўных назвалі сваёй роднай мовай вялікарскую, 0,04% – польскую, 20 чалавек – маларускую, 14 – латышскую, 5 – нямецкую, 2 – яўрэйскую. Сярод старавераў, як ні дзіўна, большасць – 57% – палічылі сваёй роднай мовай беларускую, астатнія – вялікарскую. Звычайна падлікі гэтага паказчыка па іншых паветах сведчаць, што большасць старавераў паказвалі сваёй роднай мовай вялікарскую.

Рымскія католікі па роднай мове размеркаваліся наступным чынам: 82,5% – беларуская, 17,1% – польская, 0,27% – вялікарская. Акрамя таго,

23 чалавекі назвалі роднай мовай літоўскую, 17 – латышскую, 6 – маларускую, 4 – нямецкую. Сярод лютэран (на падставе роднай мовы) было 68% немцаў, 15% – беларусаў, аднолькава (па 6,68%) рускіх і палякаў, 3,8% – латышоў. Сярод мусульман большасць (59,37%) назвала роднай мовай беларускую, 36,45% – татарскую, 6 чалавек – вялікарускую.

Найбольш аднародна выглядала канфесійная група іўдзеяў – 99,3% назвалі сваёй роднай мовай яўрэйскую. Разам з тым, 0,6% іўдзеяў (108 чалавек), што жылі ў Мінскім павеце, палічылі сваёй роднай мовай беларускую, а 12 чалавек – вялікарускую.

Літаратура

1. Расійскі дзяржаўны гістарычны архіў. Ф. 1290. Воп. 11. Спр. 1313. Арк. 552.
2. Расійскі дзяржаўны гістарычны архіў. Ф. 1290. Воп. 11. Спр. 1313. Арк. 747, 762, 777, 783.
3. Падлічана па “Наличное население обоего пола по уездам и городам с указанием преобладающих вероисповеданий и сословий”. Вып. 6. СПб, 1905. С. 3, 4, 9, 17, 18.
4. Первая Всеобщая перепись населения Российской империи. 1897 г. XXII. Минская губерния. СПб, 1904. С. IX.

Выданне не з'яўляецца камерцыйным: распаўсюджваецца дармова (бясплатна) і выключна ў адукацыйных і асветніцкіх мэтах для знаёмства з працай і здабыткамі ДУ «ГКМЗ «Заслаўе».

Газета «Заслаўскія зборы» існуе толькі ў электронным выглядзе, з мэтай рэалізацыі шырокага доступу да яе матэрыялаў праз сетку «Інтэрнэт», а таксама – ашчаднага стаўлення да прыродных рэсурсаў; выходзіць з мая 2020 г.

Рэдкалегія: Сямашка К.У., Арцём'ева І.Д., Пакінка А.В., Кандратовіч І.Г.

Рэгулярнасць: газета выдаецца раз на месяц.